

MIKROELEKTRONIKAI ÉRZÉKELŐK I

Dr. Pődör Bálint

BMF KVK Mikroelektronikai és Technológia Intézet
és
MTA Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Kutató Intézet

5. ELŐADÁS (OPTIKAI SUGÁRZÁSÉRZÉKELŐK, 2. RÉSZ)

2008/2009 tanév 1. félév

1

5. ELŐADÁS

1. A megvilágított pn átmenet átmenet tulajdonságai
2. Fotodiódák
3. PIN fotodiódák
4. Lavina fotodiódák
5. Fototranzisztorok

2

A FOTODIÓDA

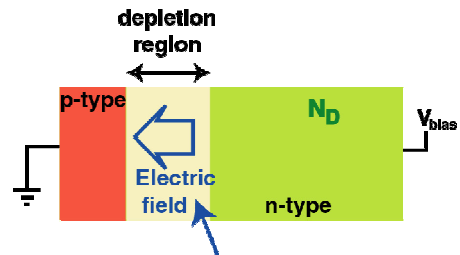
A fotodiódák, és az egykristályos napelemek lényegében pn-átmenetes eszközök. Fény hatására bennük fotoáram generálódik, mely hozzáadódik az ismert összefüggésekkel leírható diódaáramhoz

$$I = I_s \left(\exp\left(\frac{qU}{kT}\right) - 1 \right) - I_{ph}$$

Az I_{ph} fotoáramot a keltett elektronok és lyukak hozzák létre. A kiürített rétegbe épített elektromos tér az elektronokat az n-típusú, a lyukakat a p-típusú tartomány felé sodorja.

3

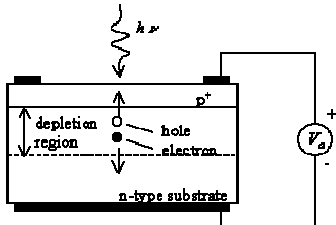
PN ÁTMENET: BEÉPÍTETT ELEKTROMOS TÉR

Kiürített réteg és beépített elektromos tér záróirányban előfeszített pn-átmenetben

4

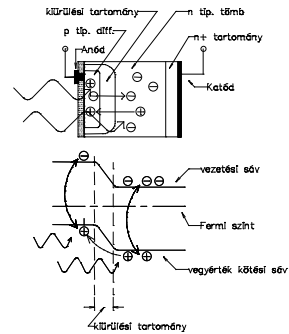
A FOTOÁRAM GENERÁLÁSI MECHANIZMUSA

A fény által keltett töltéshordozók egy, a nyitóirányú árammal ellentétes irányú áramot hoznak létre.

5

Elektron-folyamatok a megvilágított fényelemben

6

Zárórteges fényelektromos hatás

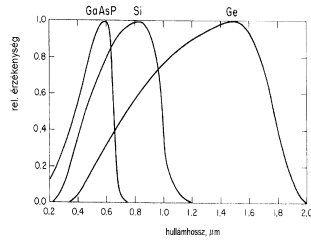
Fényelem

külső tápforrás nélkül működik

Fotodióda

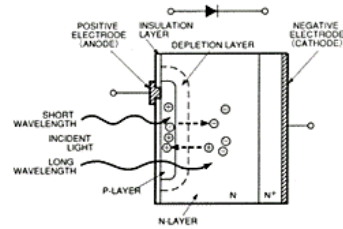
külső tápforrással működik

Félvezetők fényelem készítéshez

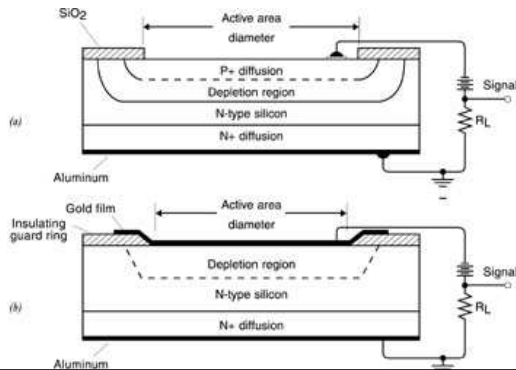
7

PN-ÁTMENETES FOTODIÓDA

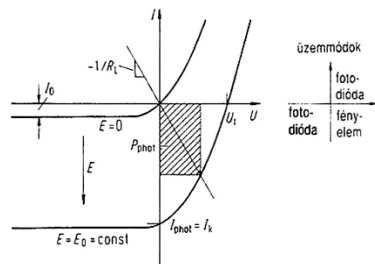
pn-átmenetes fotodióda felépítése. A fény által keltett elektron-lyuk párok a kiürített réteg elektromos terében szétválnak, az elektronok a katód (n+) a lyukak az anód (p) felé sodródnak. 8

PN- ÉS FÉM-FÉLVEZETŐ (SCHOTTKY-) SI FOTODIÓDÁK

9

MEGVILÁGÍTOTT PN-ÁTMENET ÁRAM-FESZÜLTÉG KARAKTERISZTIKÁJA

I_{phot} rövidzárási fotoáram I_0 Shockley-féle telítési áram
 U_i üresjárási fotofeszültség E, E_0 besugárzás erőssége
 P_{phot} fototeljesítmény W/m^2 -ben vagy megvilágítás erőssége lux-ban

10

PN ÁTMENET ÁRAM-FESZÜLTÉG KARAKTERISZTIKÁJA

Az ideális pn átmenet áram-feszültség karakterisztikája (megvilágítás nélkül)

$$I = I_s \left(\exp\left(\frac{qU}{kT}\right) - 1 \right)$$

$$I_s = A(j_p + j_n) = A \left(\frac{qD_p p_n}{L_p} + \frac{qD_n n_p}{L_n} \right)$$

D - diffúziós állandó, L - diffúziós hossz, A - keresztmetszet. A telítési áram a kisebbségi töltéshordozók (n-oldalon lyukak, p oldalon elektronok diffúziós árama (Shockley egyenlet).

11

A MEGVILÁGÍTOTT PN ÁTMENET

Megvilágítva a többletáram $-I_{ph}$, és az I - U karakterisztika

$$I = I_s \left(\exp\left(\frac{qU}{kT}\right) - 1 \right) - I_{ph}$$

A pn átmenet rövidzárási árama (U = 0, fotóáram), $I_{sc} = -I_{ph}$

A megvilágított pn átmenet (és így a fotodióda) rövidzárási árama a fotoárammal egyenlő, és így arányos a fényteltjesítménnyel.

12

A MEGVILÁGÍTOTT PN ÁTMENET

Megvilágítva a többletáram $-I_{ph}$, és az I – U karakterisztika

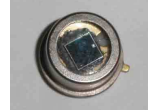
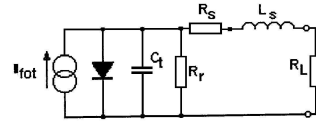
$$I = I_s \left(\exp\left(\frac{qU}{kT}\right) - 1 \right) - I_{ph}$$

Az üresjárás feszültség ($I = 0$, fotofeszültség) U_{oc}

$$U_{oc} = \frac{kT}{q} \ln\left(1 + \frac{I_{ph}}{I_s}\right) \approx \frac{kT}{q} \ln\left(\frac{I_{ph}}{I_s}\right)$$

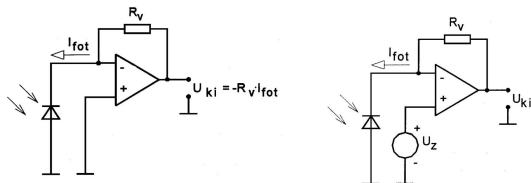
A megvilágított pn átmenet (és így a fotodióda) üresjárás feszültsége (fotofeszültség) legalább is erős megvilágításkor, logaritmikusan függ a fényintenzitástól. 13

FOTODIÓDA HELYETTESÍTŐ KÉPE

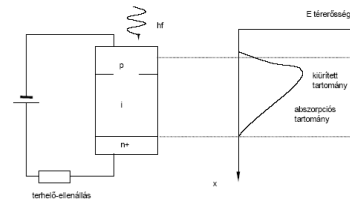
dióda – ideális dióda, áramgenerátor – fotoáram, kondenzátor – pn-átmenet kapacitása záróirányban, párhuzamos ellenállás – szivárgás, stb., soros ellenállás – félvezető chip nem kiürített tartománya, induktivitás – hozzávetések
Rshunt 100 kom – 1 Gohm, Rseries 10 -500 ohm 14

FOTOÁRAM MÉRÉSE

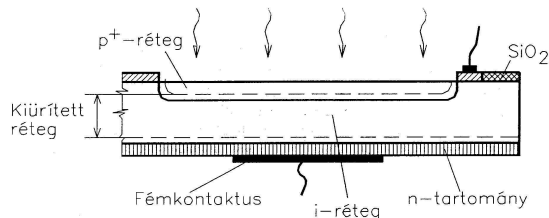
Fotodióda áram-feszültség átalakítása előfeszítés nélküli (rövidzár) illetve előfeszítéses üzemmódban. 15

PIN FOTODIÓDA

i-tartomány (közel "intrinsic"): alacsony adalékolású
A pn átmenet drift áram lesz domináns a diffúziós áram felett (nincs torzulás, diszperzió).
Vastagabb elnyelőréteg – η és R megnő, de a válaszidő (futási idő) lecsökken. 16

PIN FOTODIÓDA FELÉPÍTÉSE

17

PIN FOTODIÓDA ÉRZÉKENYSÉGE

Mekkora egy PIN fotodióda érzékenysége az $1,3 \mu\text{m}$ és $1,55 \mu\text{m}$ távközlési hullámhosszakon, ha a kvantum-hatásfok 80 % ?

$$R = \frac{\eta q}{h\nu} = \frac{\eta \lambda [\mu\text{m}]}{1,24} [\text{A/W}]$$

$R = 0,84 \text{ A/W}$, illetve 1 A/W . Az érzékenység hullámhosszfüggése abból adódik, hogy λ növelésével egyre kisebb energiájú foton kelti az elektron-lyuk párokat. 18

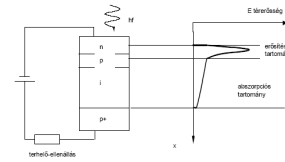
PIN FOTODIÓDA

Az adott hullámhossztartományt (foton energiában kifejezve $0,8 \text{ eV} - 0,95 \text{ eV}$) az InP szubsztrátra rácstorzulás nélkül növeszthető $\text{In}_{0,53}\text{Ga}_{0,47}\text{As}$ átfogja (levágási hullámhossza kb. $1,63 \mu\text{m}$), ma ez az elfogadott megoldás.

A tiltott sávját tekintve a germánium is megfelelne, de az abból készült diódák zajosak, és más hátrányos tulajdonságaik is vannak.

19

LAVINA FOTODIÓDA

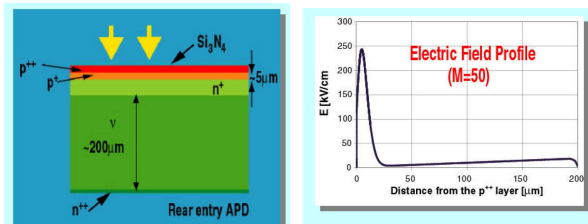

Lavina fotodióda (avalanche photodiode, APD)

Az ütközési ionizáció töltéshordozósokszorozódást hoz létre (erősítés)

20

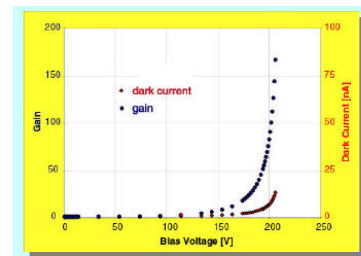
LAVINA FOTODIÓDA

Si lavina fotodióda szerkezete, és az elektromos térerősség eloszlása

21

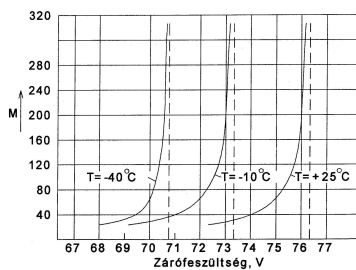
LAVINA FOTODIÓDA

I-U karakterisztika (sötétáram), erősítés (lavinasokszorozási tényező) feszültségfüggése.

22

LAVINA FOTODIÓDA

Si lavina fotodióda multiplikációs tényezője a zárófeszültség függvényében

23

LAVINSOKSZORÓZÁSI TÉNYEZŐ

A lavinasokszorozási (multiplikációs) tényező empirikusan írható le

$$M = \frac{1}{1 - (U/U_b)^n}$$

U_b – letörési feszültség
 $n \approx 3 \dots 5$

24

LAVINA FOTODIÓDA: PÉLDA

Egy 6 A/W érzékenyséű lavinadióda, 10^{10} sec^{-1} foton-áramot fogad $1,5 \mu\text{m}$ -en. Ha a lavinaszorozási tényező 10, mekkora a kvantumhatásfok, és mekkora a fotoáram?

A belső erősítés megnöveli az érzékenységet, ezt figyelembe kell venni a kvantumhatásfok kiszámításánál:

$$R = M (\eta q / hf) = M (\eta \lambda [\mu\text{m}] / 1,24), \text{ ebből } \eta \approx 50 \% \text{ adódik.}$$

A fotoáram

$$I_{\text{tot}} = R P_{\text{opt}} = R n h (c/\lambda) =$$

$$6 \times 10^{10} \times 6,626 \times 10^{-34} \times 3 \times 10^8 / 1,5 \times 10^{-6} = 7,95 \times 10^{-9} \text{ A}$$

25

PIN ÉS APD FOTODIÓDÁK

	Válaszidő [ns]	Hullámhossz [nm]	Maximális érzékenység hullámhossza [nm]	Érzékenység [A/W]	Sötétáram [nA]
Si-PIN	<0.5	300-1100	800	0.5	1
Ge-PIN	<0.1	500-1850	1550	0.7	200
InGaAs-PIN	<0.3	900-1700	1700	0.6	10
Si-APD (m=1.50)	<0.5	300-1100	800	75	15
Ge-APD (m=50)	<1	500-1850	1550	35	700
InGaAs-APD (m=50)	<0.25	900-1700	1700	12	100

26

FOTOTRANZISZTOR

Szerkezetileg a fototranzisztor egy npn vagy pnp tranzisztorhoz hasonló, és egy beépített ablak biztosítja a fény behatolását az emitter rétegen keresztül a bázisba. A kollektor-bázis dióda fotoárama a tranzisztorhatás révén felerősödve jelentkezik mint kollektoráram

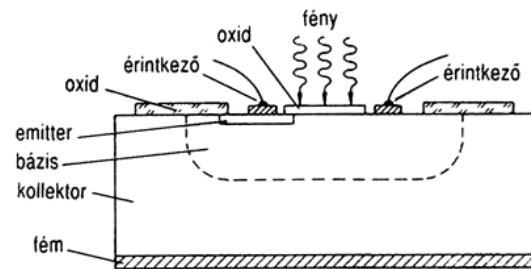
$$I_{\text{foto}}(\text{CE}) = (1 + \beta) I_{\text{foto}}(\text{BC}) = (1 + \beta) R P_{\text{opt}}$$

R - a kollektor-bázis dióda fotoérzékenysége.

Az eszköz úgy működik, mint egy közös emitteres erősítő, ahol a bázisáramnak a fotoáram felel meg.

27

Si FOTOTRANZISZTOR FELÉPÍTÉSE

A nagyfelületű kollektor-bázis átmenetben mint fotodiódában fotoáram generálódik, melyet a tranzisztor hatás felerősít

28

FOTOTRANZISZTOR

A fototranzisztor működése csak szűkebb megvilágítás-tartományban lineáris amiatt hogy a β áramerősítési tényező szintfüggő, mind a kisebb mind a nagyobb megvilágítási tartományokban (kollektoráramnál) lecsökken.

Sok esetben nincs is szükség lineáris jelleggörbére, mert a sötét-világos érzékelése között több nagyságrendi különbség van, közbűlső finom átmenet nincs. Ilyenek a digitális leolvasók, jelenlét-érzékelők, fénySOROMPÓK, fordulatszám-érzékelők, stb.

Foto-Darlington: többeszeres áramerősítés, de tovább romlik a linearitás.

29

FOTOTRANZISZTOR

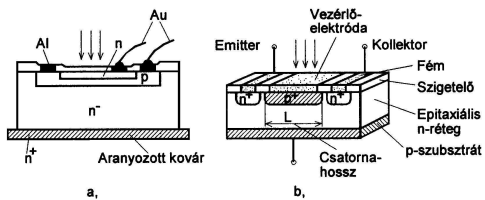
Foto-Darlington: többeszeres áramerősítés, de tovább romlik a linearitás.

Frekveciamenet: nagy bázis-kollektor kapacitás a meghatározó.

Fototranzisztor: néhány pusec
Foto-Darlington: néhánysor 10 pusec
(Fotodióda: ~nsec)

30

FOTOTRANZISZTOROK FELÉPÍTÉSE

a. Planár diffúziós technikával készített fototranzisztor metszete. A tokon ablakot nyitnak, melyet síküveggel, lencsével, vagy műanyagfedéssel látnak el.

b. Foto-FET felépítése

31

FOTO-FET

A foto FET lényegében egy fotodióda és egy nagy bemeneti impedanciájú erősítő integrált megvalósításának tekinthető. A megvilágítás a vezérlő- (gate-) elektródán keresztül történik. Az így keltett fotoáram hozzáadódik a forrás (S) és a nyelő (D) közötti áramhoz. A vezérlő elektróda feszültségét úgy kell beállítani, hogy a foto-FET sötétben zárjon.

Előnyök: működése lineáris, és a linearitás független a szinttől.

Általában integrált formában (foto-FET hálózatok és mátrixok) készülnek.

32

FOTODETEKTOROK ERŐSÍTÉSE ÉS VÁLASZIDEJE

Fotódetektor	Erősítés	Válaszidő sec	Működési hőmérséklet, K
Fotoellenállás	$1-10^6$	$10^{-3}-10^{-8}$	4,2-300
PN dióda	1	10^{-11}	300
PIN dióda	1	$10^{-8}-10^{-11}$	300
Fém-félvezető dióda	1	10^{-11}	300
Lavina fotodióda	10^2-10^4	10^{-10}	300
Bipoláris fototranzisztor	10^2	10^{-8}	300
Térvezérlésű fototranzisztor	10^2	10^{-7}	300

33

VÉGE

34